

THOMAS H. OGDEN

ΑΥΤΗ Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ

Ονειρευόμενοι ανονείρευτα όνειρα
και διακοπτόμενους επιάλτες

Το *ΨΑ* στο λογότυπο της Ψυχαναλυτικής Σειράς στο εξώφυλλο προέρχεται από χειρόγραφο του S. Freud. Με αυτή τη συντομογραφία δήλωνε την ψυχανάλυση στα χειρόγρατά του και στις επιστολές προς τους οικείους του.

Τίτλος πρωτοτύπου: This Art of Psychoanalysis:
Dreaming Undreamt Dreams and Interrupted Cries

© 2005, Thomas H. Ogden

© 2023, Εκδόσεις Ίκαρος για την ελληνική έκδοση

Επιστημονική επιμέλεια - Εισαγωγή - Σημειώσεις: Γρηγόρης Βασλαματζής
Μετάφραση από τα αγγλικά: Ελίνα Κανελλοπούλου, Ιωάννης Μαλογιάννης,

Μαρία Τζινιέρη-Κοκκώση

Γλωσσική επιμέλεια - Διόρθωση: Μαρία Συμεωνίδου

Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση: Εκδόσεις Ίκαρος

Εκτύπωση: Μητρόπολις Α.Ε.

Βιβλιοδεσία: Ηλ. Μπουντάς - Π. Βασιλειάδης Ο.Ε.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης - Παρισιού, που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2023

ISBN 978-960-572-597-6

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ • Τ: 210 3225152 • www.ikarosbooks.gr

ΑΥΤΗ Η ΤΕΧΝΗ
ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ

ΙΚΑΡΟΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

Υπεύθυνος: Αθ. Αλεξανδρίδης

Αθανάσιος Αλεξανδρίδης

Η βία, 2007

Φύση και λόγος στην ψυχανάλυση, 2011

Ο Πέτρος είναι ο λύκος, α΄ έκδοση στον Ίκαρο 2016

Κωνσταντίνος Αρβανιτάκης

Ψυχανάλυση και Ομηρικά Έπη, 2008 (Μτφρ.: Μαρία Αθητάκη)

Ε. Γ. Ασλανίδης

Η Γυναίκα της Ζάκυνθος και η ποιητική διαφωνία, 2000

Σωτήρης Μανωλόπουλος

Η τραγική ανάγνωση της ιστορίας, 2010

Νίκος Νικολαΐδης

Γλώσσα, Ενόρμηση, Συμβολισμός, 2005

Άννα Ποταμιάνου

Μονοπάτια θανάτου, Στίζεις και αντιστίζεις, 2007

Λόγος και πράξις στην ψυχανάλυση, 2012

Η ποίηση των ονείρων, 2019

Jacques André

Η θηλυκή καταγωγή της σεξουαλικότητας, 2001

(Μτφρ.: Σοφία Λεωνίδη)

André Green

Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στην τραγωδία, 2005

(Μτφρ.: Ιφιγένεια Μποτουροπούλου)

Jean Laplanche

Ο Hölderlin και το ζήτημα του πατέρα, 1999

(Μτφρ.: Αριέλλα Ασέρ – Αντώνης Κουτσουραδής)

Aaron Stephen

Τρόμος επί σκηνής, 2013 (Μτφρ.: Κώστας Βασαρδάνης)

Elisabeth Kübler-Ross

Πλησιάζοντας τον Θάνατο, 2019 (Μτφρ.: Βαγγέλης Προβιάς)

THOMAS H. OGDEN

ΑΥΤΗ Η ΤΕΧΝΗ
ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ

Ονειρευόμενοι ανονείρευτα όνειρα
και διακοπτόμενους εφιάλτες

Επιστημονική επιμέλεια - Εισαγωγή - Σημειώσεις
Γρηγόρης Βασλαματζής

Μετάφραση
Ελίνα Κανελλοπούλου
Ιωάννης Μαλογιάννης
Μαρία Τζινιέρη-Κοκκώση

ΙΚΑΡΟΣ

*Αφιερώνεται με ευγνωμοσύνη
στα νεότερα και παλαιότερα μέλη
των σεμιναρίων της Τετάρτης και της Παρασκευής.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
Πρόλογος για την ελληνική έκδοση	12
Εισαγωγή του επιστημονικού επιμελητή της ελληνικής έκδοσης	15
 1. Αυτή η τέχνη της ψυχανάλυσης: Ονειρευόμενοι ανονείρευτα όνειρα και διακοπτόμενους εφιάλτες (μετάφραση: Ελίνα Κανελλοπούλου)	 23
2. Αυτά που δεν θα αποχωριζόμουν (μετάφραση: Ελίνα Κανελλοπούλου)	64
3. Μια νέα ανάγνωση της προέλευσης της θεωρίας των αντικειμενοτρόπων σχέσεων (μετάφραση: Ιωάννης Μαλογιάννης)	82
4. Το να μην μπορεί κανείς να ονειρεύεται (μετάφραση: Μαρία Τζινιέρη-Κοκκώση)	119

5. Τι είναι αληθινό και τίνος ιδέα ήταν; (μετάφραση: Ιωάννης Μαλογιάννης)	154
6. Διαβάζοντας τον Bion (μετάφραση: Μαρία Τζινιέρη-Κοκκώση)	187
7. Σχετικά με το κράτημα και το περιέχειν, την ύπαρξη και την ονειροποίηση (μετάφραση: Ιωάννης Μαλογιάννης)	223
8. Περί ψυχαναλυτικής γραφής (μετάφραση: Μαρία Τζινιέρη-Κοκκώση)	257
Σημειώσεις	290
Σημειώσεις του επιστημονικού επιμελητή της ελληνικής έκδοσης	304
Σημειώσεις για λογοτεχνικά αποσπάσματα στην ελληνική έκδοση	308
Ευχαριστίες	311
Βιβλιογραφία	314
Ευρετήριο	325

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή αυτού του βιβλίου είχε για μένα από την αρχή έναν ιδιαίτερα προσωπικό χαρακτήρα. Υπήρξε μια εμπειρία που έμοιαζε λίγο με το να έγραφα μια σειρά από επιστολές προς κάποιον συνάδελφο στη διάρκεια κάποιων χρόνων σχετικά με το πώς αντιλαμβανόμουν την ψυχανάλυση εκείνη τη στιγμή της ζωής μου. Θεωρώ απολύτως δεδομένο πως όλα όσα πιστεύω τώρα σχετικά με τη θεωρία και την πρακτική της ψυχανάλυσης είναι σε μια διαδικασία αλλαγής ακόμη και κατά τη διάρκεια της συγγραφής (ή, ακριβέστερα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της συγγραφής). Ο Borges (1970a) είχε πει πως πέρασε όλη του τη ζωή ξαναγράφοντας το πρώτο του δημοσιευμένο βιβλίο ποιημάτων. Έχω μια αντίστοιχη αίσθηση σχετικά με την προσπάθειά μου να βάλω σε λόγια τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνομαι τα στοιχεία της ψυχανάλυσης που είναι τα πιο σημαντικά για μένα και να εξηγήσω το πώς αυτά έγιναν αναπόσπαστα κομμάτια του ποιος είμαι και του ποιος γίνομαι ως ψυχαναλυτής. Αυτό το βιβλίο αντιπροσωπεύει την πιο πρόσφατη κατάθεσή μου σε αυτή τη διά βίου προσπάθεια.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αρχικά μαθαίνουμε τις ψυχαναλυτικές έννοιες από τους δασκάλους μας και τα βιβλία και αργότερα, ίσως έπειτα από μια δεκαετία άσκησης της ψυχανάλυσης ή της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, μπορούμε να ξεχάσουμε ότι έχουμε μάθει, για να αναπτύξουμε τον δικό μας, ιδιαίτερο τρόπο εργασίας με τους ασθενείς μας. Αυτή η μετάβαση δεν πρέπει να γίνεται βιαστικά, γιατί τότε θα έμοιαζε με την επανεφεύρεση του τροχού, ενός τροχού όμως που δεν λειτουργεί. Έχοντας συσσωρεύσει αρκετή αναλυτική εμπειρία, ο ψυχαναλυτής θα είναι πιθανόν σε θέση να παράγει τη δική του δημιουργική και αυθεντική συνομιλία με τον ασθενή. Προκύπτει, τότε, μια ανοιχτή και ειλικρινής συνομιλία που μόνο αυτά τα δύο άτομα θα μπορούσαν να έχουν.

Αν υπάρχει μια αρχή της αναλυτικής πρακτικής που αξιολογώ ως υπέρτερη όλων, αυτή είναι η ιδέα ότι καθένας ανακαλύπτει την ψυχανάλυση με καθέναν από τους ασθενείς του. Εννοώ πως συνομιλώ με κάθε ασθενή μου με διαφορετικό τρόπο, με διαφορετικό τόνο φωνής, με διαφορετική ένταση, ρυθμό, ακόμη και σύνταξη και χρήση λεξιλογίου, προσπαθώ-

ντας να επικοινωνώ μαζί του με τρόπο που δεν θα ταίριαζε σε κάποιον άλλο. Αυτό δεν είναι παράδοξο, καθώς γνωρίζω ότι δεν μιλώ με τον ίδιο τρόπο σε καθένα από τα παιδιά μου. Δεν μιλούσα με τον πατέρα μου, στις διαφορετικές φάσεις της ζωής μου, με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο μιλούσα με τη μητέρα μου. Δεν μιλώ με τη γυναίκα μου με τρόπο με τον οποίο μιλώ σε οποιονδήποτε άλλον άνθρωπο. Η οικεία συνομιλία που έχω με κάθε άνθρωπο αντλεί από εμένα, όπως και από αυτόν, με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνομαι σε κάποιο βαθμό διαφορετικό άτομο και έτσι να μιλώ διαφορετικά με τον καθένα τους. Όσο περισσότερο οικεία είναι η συνομιλία, τόσο περισσότερο αληθινή είναι. Οι συνομιλίες που έχω με τους ασθενείς μου είναι από τις πλέον οικείες που έχω στην καθημερινή μου ζωή. Θεωρώ τον εαυτό μου πολύ τυχερό που περνώ τη ζωή μου συμμετέχοντας σε τέτοιες συνομιλίες.

Επίσης, πιστεύω πως πρέπει συνεχώς να είμαι σε μια διαδικασία επαναανακάλυψης του τι νομίζω ότι ξέρω. Οι αναλυτικές ιδέες –ακόμη και οι βασικές έννοιες, όπως το ασυνείδητο και η μεταβίβαση, οι οποίες είναι μεταφορές για το πώς λειτουργεί ο νους– αφυδατώνονται αν δεν εξελίσσονται μαζί με την εξέλιξη του αναλυτή ή του ψυχοθεραπευτή. Σπάνια πλέον χρησιμοποιώ τις λέξεις «προβλητική ταύτιση», «ασυνείδητο», «μεταβίβαση» ή όποιον άλλο όρο τεχνικής. Αυτό κατά κανέναν τρόπο δεν σημαίνει ότι μου είναι τώρα λιγότερο σημαντικές. Παραμένουν απαραίτητες στον τρόπο σκέψης μου για την ψυχαναλυτική θεωρία και τεχνική. Ο λόγος για τον οποίο δεν χρησιμοποιώ όρους τεχνικής είναι ότι εγώ γνωρίζω τι εννοώ με τους όρους αυτούς αλλά οι άλλοι δεν γνωρίζουν τι εννοώ, ούτε είναι υποχρεωμένοι να γνωρίζουν. Αυτό που

πρέπει να γνωρίζουν είναι το *τι αυτοί εννοούν* με αυτές τις έννοιες. Αντί να χρησιμοποιώ όρους τεχνικής, προσπαθώ να *περιγράψω* σε μια καθημερινή γλώσσα τα κλινικά φαινόμενα και τις θεωρητικές ιδέες. Ελπίζω πως ο αναγνώστης θα βρει αυτόν τον τρόπο χρήσιμο για να συζητήσει την αναλυτική θεωρία και πρακτική με τον εαυτό του και τους συναδέλφους του.

Ένα ερώτημα που πολλοί θέτουν για το έργο μου είναι: «Πού τελειώνει η σκέψη της Klein, του Winnicott, του Fairbairn ή του Bion και πού αρχίζει η δική μου;» Η απάντηση σε αυτό είναι πως κάθε σημαντική ιδέα βρίσκεται σε μια διαδικασία αλλαγής. Στο *Αυτή η τέχνη της ψυχανάλυσης* περιγράφω όχι μόνο το *πώς κατανοώ* τις ιδέες των άλλων, αλλά και το *τι κάνω* με τις ιδέες των άλλων. Δεν υπάρχει μια διακριτή γραμμή η οποία ορίζει το πού σταματούν οι ιδέες των άλλων και ξεκινούν οι δικές μου. Αυτό είναι αληθές για κάθε νέα συμβολή στην ψυχανάλυση ή σε όποιο άλλο πεδίο γνώσης.

Ελπίζω ότι οι ιδέες τις οποίες συζητώ σε αυτό το βιβλίο θα εφοδιάσουν τον Έλληνα αναγνώστη με κάτι που θα του επιτρέψει να δημιουργήσει τις δικές του. Σε τελευταία ανάλυση, μια ιδέα είναι καλή στον βαθμό που οι άλλοι μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν.

Thomas Ogden

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ο Thomas Ogden σε μια συνέντευξή του* περιγράφει τον εαυτό του ως «έναν τυχερό άνθρωπο», δανειζόμενος τον τίτλο του –γνωστού στις αγγλοσαξονικές χώρες– βιβλίου του John Berger. Σε αυτό το βιβλίο ο Berger αφηγείται τον βίο ενός υπαρκτού προσώπου, του γενικού ιατρού John Sassall. Τον περιγράφει ως έναν αφοσιωμένο στους ασθενείς του γιατρό σε κάποιο παραμεθόριο αγροτικό χωριό της Αγγλίας. Ο Ogden εξηγεί πως αισθάνεται και ο ίδιος πολύ τυχερός επειδή κατάφερε να περάσει την ενήλικη επαγγελματική του ζωή –όπως ο γιατρός του βιβλίου– συνομιλώντας με ανθρώπους για το τι είναι πιο σημαντικό για αυτούς.

Ο Thomas Ogden είναι διδάσκων αναλυτής της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας της Βόρειας Καλιφόρνιας. Εδώ και πολλά χρόνια θεωρείται σημαντική και ιδιαίτερη μορφή του ψυχαναλυτικού χώρου. Δεν ταυτίζεται με κάποια θεωρητική κατεύθυνση και δεν θεωρεί τον εαυτό του μέλος οποιασδήποτε

* Συνέντευξη του Thomas Ogden για το βιβλίο του *Conversations at the Frontier of Dreaming* (2001), *Fort-Da*, 7(2): 15-18. (Σ.τ.Ε.Ε.)

αναλυτικής «σχολής». Αποφεύγει να εμφανίζεται σε ψυχαναλυτικά συνέδρια ή άλλες εκδηλώσεις της ψυχαναλυτικής κοινότητας και μιλάει μόνο μέσα από τα γραπτά του – προφανώς και μέσα από την κλινική του εργασία.

Έχω παρακολουθήσει το συγγραφικό έργο του από την έκδοση του πρώτου του βιβλίου, *Projective Identification and Psychotherapeutic Technique* [*Προβλητική ταύτιση και ψυχοθεραπευτική τεχνική*], πριν από σαράντα ένα χρόνια. Μπορώ με βεβαιότητα να πω ότι ένα στοιχείο το οποίο προσείλκυε την προσοχή μου –και με κινητοποιούσε να βρω το επόμενο κείμενό του– ήταν οι εντυπώσεις που μου προκαλούσαν οι κλινικές του περιγραφές. Διαβάζοντας ένα άρθρο του ή ένα κεφάλαιο βιβλίου, αδημονούσα να φτάσω στο κλινικό μέρος. Πάντα υπήρχαν μία ή δύο εκτεταμένες κλινικές αναφορές οι οποίες κέρδιζαν το ενδιαφέρον μου επειδή κατάφερναν να μεταδώσουν τη ζωντανή αλληλεπίδραση των δύο υποκειμένων της ανάλυσης. Οι αφηγήσεις των κλινικών εμπειριών με τους ασθενείς του ζωντάνευαν χαρακτήρες με όλη την ψυχική πολυπλοκότητα που έχει κάθε άνθρωπος. Αλλά και ο ίδιος ο Ogden εμφανιζόταν με τη μορφή ενός ζωντανού και γνήσιου αναλυτή και όχι ως μια φιγούρα με ερμηνευτική δεινότητα χωρίς υποκειμενικά χαρακτηριστικά.

Το συγγραφικό έργο του Ogden είναι ένα κράμα κλινικής περιγραφής, εμπριθούς θεωρητικής επεξεργασίας –με βασικές αναφορές στο έργο του Winnicott και του Bion– και ιδιαίτερου λογοτεχνικού ύφους. Για το πρώτο χαρακτηριστικό, την ικανότητά του να μεταφέρει εικόνες από τις αναλύσεις, ο ίδιος υποστηρίζει ότι, αν και αντιλαμβάνεται πως είναι πολύ δύσκολο να μπει σε λόγια η συναισθηματική εμπειρία

της συνεδρίας, προσπαθεί στα κείμενά του να παρουσιάσει κάτι από αυτήν. Ζητάει, θα πρόσθετα, από τον αναγνώστη να τοποθετηθεί με την ίδια ταπεινοφροσύνη και ενσυναίσθηση που φαίνεται να έχει ο ίδιος και να συμπληρώσει –με τη δημιουργική φαντασία και την κατανόηση που πηγάζουν από τον δικό του ψυχικό κόσμο– την κλινική εικόνα, όπως κάνει ο αναγνώστης ενός λογοτεχνικού κειμένου στην ήδη διατυπωμένη αφήγηση του συγγραφέα.

Ο Ogden θεωρεί πως, όταν ο ψυχαναλυτής συγγράφει ένα κείμενο με βάση κάποια αναλυτική εμπειρία του, πραγματοποιεί επεξεργασία της εμπειρίας αυτής. Θεωρεί τη συγγραφή ως μια μορφή μετασχηματισμού της εμπειρίας, η οποία αντανakλά την προσπάθεια του ψυχαναλυτή-συγγραφέα να ανακαλύψει, καθώς γράφει, την αλήθεια αυτής της εμπειρίας. Ο αποδέκτης του κειμένου, ιδιαίτερα αν είναι κλινικός, έχει την ευκαιρία, που του την προσφέρει ο Ogden με την ανοιχτή οπτική και τον τρόπο γραφής του, να σκεφτεί και να φανταστεί τη συνεδρία μέσα από τη δική του ματιά αλλά και να αναστοχαστεί στιγμές της δικής του πρακτικής. Είμαι βέβαιος ότι ο αναγνώστης του βιβλίου θα έχει αυτή την εμπειρία σε πολλά κεφάλαια. Πρόκειται για την «επίδραση Ogden» (Ogden's effect), όπως κάποιοι έχουν ονομάσει την άμεση και ιδιαίτερη εντύπωση, θα έλεγα και γοητεία, που προκαλεί η σκέψη του στον αναγνώστη.

Ο Ogden ενδιαφέρθηκε, από νωρίς στην αναλυτική του διαδρομή, για το έργο του Winnicott και αναγνώρισε σε αυτόν τη μετατόπιση του επίκεντρου της ψυχανάλυσης από τη συμβολική έννοια του παιχνιδιού στην ίδια την εμπειρία του παιχνιδιού (στο παίζειν). Αυτή η μετατόπιση αποτελεί μια

σημαντική στροφή της ίδιας της ψυχανάλυσης ως κλινικής εργασίας. Πρόκειται για την αντίληψη ότι ο αναλυτής και ο αναλυόμενος εμπλέκονται σε ένα δημιουργικό παίζειν, και υπό αυτή την έννοια ο στόχος της ψυχανάλυσης είναι να ευνοήσει στον ασθενή την εμπειρία της δημιουργικής ανακάλυψης νοήματος για τον εαυτό του, έτσι ώστε στη συνέχεια να γίνει σταδιακά ένα υποκείμενο με ζωντάνια, που θα μπορεί να επεξεργάζεται τις εμπειρίες του.

Σε αυτή την πορεία του ο Ogden συναντήθηκε και με τον Bion, ιδιαίτερα στο σημείο μετατόπισης του Bion από τη συμβολική σημασία των ονείρων στην εμπειρία του ονειρεύεσθαι – στη διάρκεια τόσο του ύπνου όσο και του ξύπνου. Η ονειροπόληση (reverie) δεν είναι, για τον Ogden, μια θεωρητική έννοια για να δηλωθεί η σύνδεση της λειτουργίας του αναλυτή με τη μητρική λειτουργία. Αποτελεί, στο συνειδητό και στο ασυνειδητό επίπεδο λειτουργίας του αναλυτή, την ένδειξη ότι παραμένει ψυχικά δεκτικός και ικανός να επεξεργάζεται ονειρικά τα βιώματά του εντός της αναλυτικής συνθήκης. Αυτή η ψυχική ονειροποιητική εργασία που πραγματοποιεί παίζει αποφασιστικό ρόλο στην προσπάθειά του να βοηθάει τον ασθενή να επεξεργάζεται ψυχικά τα δικά του βιώματα και έτσι να «μαθαίνει από την εμπειρία».

Αξιοποιώντας το έργο του Winnicott και του Bion, χωρίς να παρακάμπτει τον Freud, την Klein ή τον Fairbairn, ο Ogden δημιουργεί μια «οντολογική ψυχανάλυση»*, η οποία

* «Υπάρχει μια μετατόπιση της έμφασης από την επιστημολογική ψυχανάλυση (που σχετίζεται με τη γνώση και την κατανόηση) σε μια οντολογική ψυχανάλυση που σχετίζεται με την ύπαρξη [being] και το

είναι το σαφές ογκντενικό υπόδειγμα αναλυτικής εργασίας. Δεν διστάζει να δώσει ενδείξεις για το τι συμβαίνει στον ίδιο κατά τη διάρκεια μιας αναλυτικής συνεδρίας: τα άγχη που έχει, τα συναισθήματα που του προκαλούνται, οι αναπολήσεις του, όλα αυτά που συγκροτούν την υποκειμενική του ονειροπόληση, στην οποία αναζητά όχι την πιστοποίηση της αυτοαναλυτικής του ικανότητας, αλλά τη διαφορετική για κάθε αναλυτική συνάντηση νοσηματοδότηση. Πιστεύω ότι εύκολα θα διαπιστώσει ο αναγνώστης τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο ο Ogden συνομιλεί με τον ασθενή του. Δεν υπάρχει προσήλωση σε δογματικές αλήθειες ή στην επιβεβαίωσή τους στην κλινική συνάντηση. Υπάρχει η «αλήθεια της στιγμής», της κοινής εμπειρίας του αναλυτή και του αναλυόμενου. Ο καθένας χωριστά αλλά και οι δύο μαζί, ταυτόχρονα, και βιώνουν και αναζητούν. Νομίζω ότι η βασική θέση του εκφράζεται με σαφήνεια ως εξής:

Καθώς συμμετέχει στην ονειροποιητική διαδικασία των ανονείρευτων και διακοπτόμενων ονείρων του ασθενή, ο αναλυτής τον γνωρίζει προοδευτικά με τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο βάθος ώστε ενδέχεται να του επιτραπεί να πει κάτι στον ασθενή το οποίο να αληθεύει τόσο στο συνειδητό όσο και στο ασυνείδητο επίπεδο της συναισθηματικής εμπειρίας που προκύπτει στην αναλυτική σχέση μια συγκεκριμένη στιγμή. Αυτό που λέει ο αναλυτής θα πρέπει να μπορεί να το χρησιμοποιήσει ο ασθε-

γίνεσθαι [becoming]» [Ogden, T. H. (2019), Ontological Psychoanalysis or “What Do You Want to Be When You Grow Up?”, *The Psychoanalytic Quarterly*, 88(4): 661-684]. (Σ.τ.Ε.Ε.)

νής για τους σκοπούς της συνειδητής και ασυνειδήτης ψυχικής εργασίας, προκειμένου δηλαδή να ονειρευτεί την ίδια του την εμπειρία και άρα, ονειρευόμενος, να ζωντανέψει πληρέστερα την ύπαρξή του. [Κεφάλαιο 1 του παρόντος βιβλίου, σελ. 25]

Πιστεύω πως η απόδοση του ογκντενικού υποδείγματος ψυχαναλυτικής εργασίας στην ελληνική γλώσσα ήταν μια υποχρέωση προς το αναγνωστικό κοινό που ενδιαφέρεται να ακούσει μια σύγχρονη και πρωτότυπη ψυχαναλυτική φωνή. Οι συνάδελφοι που ανέλαβαν το έργο της μετάφρασης των κειμένων του βιβλίου, η Ελίνα Κανελλοπούλου, η Μαρία Κοκκώση-Τζινιέρη και ο Γιάννης Μαλογιάννης, εργάζονται ψυχαναλυτικά και αγαπούν τον τρόπο αναλυτικής εργασίας και γραφής του Ogden. Συντονίστηκαν με τον συγγραφέα και προσπάθησαν να εκφράσουν τη γνησιότητα του κειμένου του. Γι' αυτόν τον λόγο η επιμέλεια του βιβλίου ήταν για μένα μια ιδιαίτερα ικανοποιητική εμπειρία. Τους ευχαριστώ θερμά για τη συνεργασία μας.

Όσον αφορά τα παραθέματα από κείμενα άλλων ψυχαναλυτών μέσα σε αυτό του Ogden, αποφασίσαμε να μεταφραστούν εκ νέου (με εξαίρεση μία περίπτωση, η οποία σημειώνεται), και για την πλειονότητα των λογοτεχνικών παραθεμάτων χρησιμοποιήθηκαν έγκυρες ελληνικές μεταφράσεις. Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου παρατίθενται οι σημειώσεις του συγγραφέα, σε αρίθμηση με αραβικούς αριθμούς, οι σημειώσεις μου ως επιστημονικού επιμελητή, σε αρίθμηση με λατινικούς αριθμούς, και οι σημειώσεις της επιμελήτριας του ελληνικού κειμένου για τα αποσπάσματα από έργα του Borges.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την εκδότρια του Ίκαρου, κυρία Κατερίνα Καρύδη, και τον υπεύθυνο της ψυχαναλυτικής σειράς, κύριο Αθανάσιο Αλεξανδρίδη, για την άμεση ανταπόκρισή τους στην πρότασή μου να εκδοθεί το βιβλίο και για την άψογη συνεργασία που είχαμε κατά τη διαδικασία της έκδοσής του. Τέλος, ευχαριστίες οφείλω στην επιμελήτρια κυρία Μαρία Συμεωνίδου, η οποία έκανε τη γλωσσική επεξεργασία του μεταφρασμένου κειμένου και συνεργάστηκε μαζί μου και με τους μεταφραστές προσφέροντας πολύτιμες συμβουλές με τις γνώσεις της.

Γρηγόρης Βασιλαματζής

ΑΥΤΗ Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ:
ΟΝΕΙΡΕΥΟΜΕΝΟΙ ΑΝΟΝΕΙΡΕΥΤΑ ΟΝΕΙΡΑ
ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΠΤΟΜΕΝΟΥΣ ΕΦΙΑΛΤΕΣ

I

Το θέμα που πραγματεύεται αυτό το κεφάλαιο είναι η τέχνη της ψυχανάλυσης καθώς δημιουργείται, ως μια διαδικασία που επινοεί τον εαυτό της ενώ εκτυλίσσεται. Η ψυχανάλυση είναι μια συναισθηματική εμπειρία που βιώνεται και, ως τέτοια, δεν μπορεί να μεταφραστεί, να καταγραφεί, να εξηγηθεί, να κατανοηθεί ή να ειπωθεί με λόγια. Είναι αυτό που είναι. Ωστόσο, πιστεύω πως για αυτή τη ζωντανή εμπειρία είναι δυνατόν να πούμε κάτι το οποίο θα μας χρησιμεύσει στο να σκεφτούμε σχετικά με πτυχές αυτού που συμβαίνει μεταξύ των αναλυτών και των ασθενών τους όταν εμπλέκονται στην ψυχαναλυτική εργασία.

Βρίσκω χρήσιμο στη δική μου σκέψη –η οποία συχνά προκύπτει καθώς γράφω– να αυτοπεριορίζομαι αρχικά, χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν λιγότερες λέξεις, σε μια προσπάθεια να συλλάβω αποστάγματα νοήματος. Σύμφωνα με την εμπει-

ρία μου, στην ψυχαναλυτική γραφή, όπως και στην ποίηση, η σύμπτυξη λέξεων και νοήματος αντλεί από τη δύναμη της γλώσσας να υπαινίσσεται αυτό που δεν μπορεί να πει. Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζω αρχικά μια ιδιαίτερα συμπυκνωμένη θέση η οποία περιγράφει την αναλυτική διαδικασία όπως την αντιλαμβάνομαι, και στη συνέχεια συζητώ πιο ολοκληρωμένα τις πυκνά διατυπωμένες ιδέες που περιλαμβάνονται σε αυτή τη θέση. Αφού κάθε στοιχείο της αντίληψής μου για την ψυχανάλυση είναι αδιαχώριστο από τα υπόλοιπα, σε αυτό το κεφάλαιο συχνά επιστρέφω ή προτρέχω σε σχέση με την αρχική περιγραφή. Ίσως αυτό αντικατοπτρίζει την κίνηση της ίδιας της αναλυτικής εμπειρίας. Τελειώνω με τη λεπτομερή περιγραφή μιας εμπειρίας κατά την οποία ο ασθενής και εγώ ήμασταν σε θέση να σκεφτούμε, να μιλήσουμε και να ονειρευτούμε (προηγούμενως) ανονείρευτα ή διακοπτόμενα όνειρα.

II

Ένας άνθρωπος απευθύνεται σε έναν αναλυτή επειδή βιώνει ψυχικό πόνο τον οποίο, χωρίς ο ίδιος να το γνωρίζει, είτε δεν είναι ικανός να ονειρευτεί (να κάνει, δηλαδή, ασυνείδητη ψυχική εργασία) είτε είναι τόσο ταραγμένος από αυτό που ονειρεύεται ώστε διαταράσσεται η ονειροποιητική του λειτουργία¹. Στον βαθμό που το άτομο είναι ανίκανο να ονειρευτεί τη συναισθηματική του εμπειρία, είναι ανίκανο να αλλάξει, να αναπτυχθεί ή να εξελιχθεί σε οτιδήποτε άλλο από αυτό που έχει υπάρξει ως τώρα. Ο

ασθενής και ο αναλυτής εμπλέκονται σε ένα πείραμα, σύμφωνα με τους όρους της ψυχαναλυτικής κατάστασης, σχεδιασμένο με σκοπό να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες προκειμένου ο αναλυσόμενος (με τη συμμετοχή του αναλυτή) να αυξήσει την ικανότητά του να ονειρεύεται τα ανονείρευτα και διακοπτόμενα όνειρά του. Τα όνειρα που ονειρεύονται ο ασθενής και ο αναλυτής είναι ταυτόχρονα τα δικά τους όνειρα (και ονειροπολήσεις) καθώς και ενός τρίτου υποκειμένου, το οποίο αποτελείται και από τους δύο χωρίς να ταυτίζεται με κανέναν από τους δύο.

Καθώς συμμετέχει στην ονειροποιητική διαδικασία των ανονείρευτων και διακοπτόμενων ονείρων του ασθενή, ο αναλυτής τον γνωρίζει προοδευτικά με τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο βάθος ώστε ενδέχεται να του επιτραπεί να πει κάτι στον ασθενή το οποίο να αληθεύει τόσο στο συνειδητό όσο και στο ασυνείδητο επίπεδο της συναισθηματικής εμπειρίας που προκύπτει στην αναλυτική σχέση μια συγκεκριμένη στιγμή. Αυτό που λέει ο αναλυτής θα πρέπει να μπορεί να το χρησιμοποιήσει ο ασθενής για τους σκοπούς της συνειδητής και ασυνείδητης ψυχικής εργασίας, προκειμένου δηλαδή να ονειρευτεί την ίδια του την εμπειρία και άρα, ονειρευόμενος, να ζωντανέψει πληρέστερα την ύπαρξή του¹.

III

Δύο εισαγωγικά σχόλια είναι απαραίτητα προτού προσπαθήσω να αναλύσω την παραπάνω θέση. Το πρώτο αφορά το θεωρη-

τικό πλαίσιο της συζήτησης που ακολουθεί. Το δεύτερο είναι ένα ζεύγος μεταφορών που εκφράζουν τις ψυχικές καταστάσεις στις οποίες βρίσκονται οι ασθενείς όταν έρχονται για ανάλυση και με τις οποίες παλεύουν κατά τη διάρκειά της.

Ένα ουσιώδες μέρος του θεωρητικού πλαισίου με βάση το οποίο κατανοώ την άσκηση της ψυχανάλυσης απορρέει από την ερμηνεία μου της θεωρίας του Bion για την ονειροποιητική λειτουργία και την ανικανότητα κάποιου να ονειρεύεται. Έχω μιλήσει αλλού για αυτό το στοιχείο του έργου του Bion (Ogden, 2003a) και θα συνοψίσω εδώ τα σχετικά σημεία αυτής της μελέτης.

Ο Bion (1962a) εισήγαγε τον όρο «λειτουργία άλφα» προκειμένου να αναφερθεί σε ένα, άγνωστο έως τότε, σύνολο ψυχικών λειτουργιών που μετατρέπουν ακατέργαστες «αισθητηριακές εντυπώσεις σχετιζόμενες με κάποια συναισθηματική εμπειρία» (σελ. 17), τις οποίες ονομάζει «στοιχεία βήτα», σε «στοιχεία άλφα». Τα στοιχεία βήτα, οι ανεπεξέργαστες αισθητηριακές εντυπώσεις, είναι αδύνατον να συνδεθούν η μια με την άλλη και, επομένως, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διαδικασία της σκέψης, του ονείρου ή της δημιουργίας μνήμης. Αντιθέτως, τα στοιχεία άλφα είναι στοιχεία της εμπειρίας που μπορούν να συνδεθούν μεταξύ τους στη διαδικασία της συνειδητής και της ασυνειδητής σκέψης και του ονείρου τόσο όταν είμαστε ξύπνιοι όσο και όταν κοιμόμαστε. Σύμφωνα με τον Bion,

Αποτυχία της λειτουργίας άλφα σημαίνει ότι ο ασθενής δεν μπορεί να ονειρευτεί και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να κοιμηθεί. [Στον βαθμό που] η λειτουργία άλφα καθιστά τις αισθη-

τηριακές εντυπώσεις της συναισθηματικής εμπειρίας διαθέσιμες για συνειδητή σκέψη και σκέψη του ονείρουⁱⁱ, ο ασθενής ο οποίος δεν μπορεί να ονειρευτεί δεν μπορεί να κοιμηθεί και δεν μπορεί να ξυπνήσει. Έτσι εξηγείται η ιδιόμορφη περίπτωση που παρατηρείται κλινικά όταν ο ψυχωτικός ασθενής συμπεριφέρεται σαν να βρίσκεται ακριβώς σε αυτή την κατάσταση. [1962a, σελ. 6-7]

Υπάρχουν εδώ πολλές ιδέες οι οποίες είναι ουσιώδεις ως προς την αντίληψη της ψυχανάλυσης που προτείνω. Η ονειροποιητική λειτουργία είναι μια συνεχόμενη διαδικασία η οποία συμβαίνει τόσο στον ύπνο όσο και στην ασυνείδητη ζωή του ξύπνου. Αν ένα άτομο είναι ανίκανο να μετατρέψει ανεπεξέργαστες αισθητηριακές εντυπώσεις σε ασυνείδητα στοιχεία εμπειρίας που να μπορούν να συνδέονται μεταξύ τους, δεν μπορεί να παράγει ασυνείδητες σκέψεις του ονείρου και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να ονειρεύεται ούτε στον ύπνο ούτε στην ασυνείδητη ζωή του ξύπνου. Το βίωμα των ανεπεξέργαστων αισθητηριακών εντυπώσεων (στοιχεία βήτα) στον ύπνο δεν διαφέρει από το βίωμα των στοιχείων βήτα στον ξύπνο. Έτσι, το άτομο «δεν μπορεί να κοιμηθεί και δεν μπορεί να ξυπνήσει» (Bion, 1962a, σελ. 7), δηλαδή δεν μπορεί να διαφοροποιήσει την κατάσταση του ύπνου από την κατάσταση του ξύπνου, την αντίληψη από την ψευδαίσθηση, την εξωτερική πραγματικότητα από την εσωτερική πραγματικότητα.

Αντιστρόφως, δεν μπορούμε να ονομάσουμε *όνειρο* κάθε ψυχικό γεγονός που συμβαίνει κατά τη διάρκεια του ύπνου (ακόμη και αν πρόκειται για οπτικό απεικονιστικό γεγονός). Ψυχικά γεγονότα που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια του

ύπνου και μοιάζουν με όνειρα, αλλά δεν είναι όνειρα, περιλαμβάνουν «όνειρα» για τα οποία ούτε ο αναλυόμενος ούτε ο αναλυτής μπορούν να παράγουν συνειρμούς, ψευδαισθήσεις στον ύπνο, όνειρα που αποτελούνται από μία και μοναδική συναισθηματική κατάσταση χωρίς εικόνα, αμετάβλητα όνειρα των ασθενών που πάσχουν από μετατραυματική διαταραχή και, όπως θα συζητηθεί στη συνέχεια, νυχτερινούς τρόμους. Αυτά τα «όνειρα», που δεν είναι όνειρα, δεν συνεπάγονται καμία ασυνείδητη ψυχική εργασία ή οτιδήποτε άλλο σχετικό με την εργασία του ονείρου.

IV

Το δεύτερο από τα δύο σχόλια που είναι απαραίτητα προτού εστιάσω στην αντίληψή μου για το τι σημαίνει άσκηση της ψυχανάλυσης αφορά τα φαινόμενα του εφιάλτη και του νυχτερινού τρόμου. Αυτές οι δύο διαταραχές του ύπνου χρησιμεύουν, κατά τη γνώμη μου, τόσο ως παραδείγματα όσο και ως μεταφορές για δύο ευρύτατες κατηγορίες ψυχικής λειτουργίας. Οι εφιάλτες και οι νυχτερινοί τρόμοι, όπως τους αντιλαμβάνομαι, είναι εμβληματικά παραδείγματα του υλικού από το οποίο είναι φτιαγμένο το πλήρες φάσμα της ανθρώπινης ψυχοπαθολογίας.

Οι εφιάλτες είναι «κακά όνειρα». Οι νυχτερινοί τρόμοι είναι «όνειρα» που δεν είναι όνειρα. Οι νυχτερινοί τρόμοι διαφέρουν από τους εφιάλτες όχι μόνο ως προς τη φαινομε-

νολογία και την ψυχική τους λειτουργία, αλλά και ως προς τη νευροφυσιολογία και τη δραστηριότητα των εγκεφαλικών κυμάτων που τους συνοδεύουν².

Το παιδί³ που βιώνει έναν νυχτερινό τρόπο αισθάνεται έντονο φόβο όταν «ξυπνάει», αλλά δεν αναγνωρίζει τον γονιό του που έχει ξυπνήσει από τις κραυγές του και έχει έρθει να το παρηγορήσει. Τελικά το παιδί ηρεμεί και «ξανακοιμάται» χωρίς ιδιαίτερο φόβο. Ξυπνώντας το πρωί, το παιδί θυμάται αμυδρά ή και καθόλου τον νυχτερινό τρόπο ή το ότι το παρηγόρησε ο γονιός του. Στη σπάνια περίπτωση που το παιδί θυμάται κάτι από την εμπειρία του νυχτερινού τρόμου, αυτό είναι μία και μοναδική εικόνα, όπως ότι το κυνηγούν ή ότι «κάτι με πλάκωνε» (Hartman, 1984, σελ. 18). Το επόμενο βράδυ που πάει για ύπνο το παιδί δεν εμφανίζει σημάδια φόβου. Φαινομενικά δεν υπάρχει συνειδητή ή ασυνειδητή μνήμη της εμπειρίας. Από ψυχαναλυτική άποψη, αλλά και από την άποψη της εγκεφαλικής δραστηριότητας, το άτομο που βιώνει νυχτερινό τρόπο ούτε ξυπνάει από αυτή την εμπειρία ούτε ξανακοιμάται αφού ηρεμήσει (Daws, 1989). Το άτομο που βιώνει νυχτερινούς τρόμους είναι ανίκανο να τους δει από την οπτική της ζωής στον ξύπνο. Με τους όρους του Bion, οι νυχτερινοί τρόμοι αποτελούνται από ακατέργαστες αισθητηριακές εντυπώσεις σχετιζόμενες με τη συναισθηματική εμπειρία (στοιχεία βήτα), οι οποίες είναι αδύνατον να συνδεθούν μεταξύ τους στη διαδικασία του ονείρου, της σκέψης ή της δημιουργίας μνήμης. Το παιδί που βιώνει νυχτερινούς τρόμους μπορεί να ξυπνήσει πραγματικά μόνο όταν καταφέρει να ονειρευτεί το ανονείρευτο όνειρό του.